

V) Erinlerdi aylanısına jalaw: erin hám jaqlar ortasında tildi aylanı qılıp háreketlendiriw. Bunda tildiń ushı erinler sırtına shıǵıp ketpewine itibar beriw kerek. Gimnastikani balalar aynaǵa qarap islewi lazım.

Tayarlıq shınıǵıwların ótkeriwde logoped balalardı shpatel menen járdem beriwı múmkin yáki balanıń ózi barmaqları menen tildi kerekli halatqa keltiredi. Balalar menen til vibratsiyasını payda etiw, kerekli halatqa keltiriwde járdem beretuǵın shınıǵıwlar ótkerildi. Bul shınıǵıwlar hár qıylı dawıslardı eliklew usılı arqalı ótkeriw hám sol waqıtta balaǵa tiyisli sorawlar berip, onı elikletip kórsetiwge baǵdarlaw múmkin (Pıshıq suwdı qaytıp ishedi? At shawǵanda qanday dawıs esitiledi?) hám taǵı basqa.

Dirildewsiz-frikativ dawısı sh-j seslerinen payda qılıw múmkin. Bunıń ushın awızdı úlkenirek etip ashıp, til ushın alveolarǵa tiydirip turıp, sh yáki j sesin aytırıw usınıs etiledi. Sońınan bul usılda payda bolǵan sestı bekkemlew, avtomatlastırıw maqsetinde frikativ sestı dáslep buwınlarda, soń sóz hám gáplerde aytıwǵa úyretiw shınıǵıwları ótkeriledi. Logoped bul basqısha frikativ r sesin durıs aytıwǵa kóbirek itibar beriwleri lazım. Eger sh-j sesleri de nadurıs aytılauı bolsa, logoped aldın usı seslerdiń durıs aytılıwın úyretiw kerek boladı. Tildi tebretywı de bir neshe usıl menen islep shıǵıw, úyretiw múmkin.

1. Ayna qarısında otırǵan balaǵa awızın keń ashtırıp, til ushın joǵarǵı tisler arqasına kóterip “z” sesin sozıp aytırıw usınıs etiledi. Sol waqıtta logoped shpatel járdeminde tildiń astına tebrenbe háreketler qıladı. Nátiyjede r sesiniń payda bolıwında qatnasatuǵın tebreniw payda boladı.

2. Til ushın joqarı kóterip turıp, “t” sesin bir dem menen izbe-iz bir neshe márte aytırıladı. Sol waqıtta sesler qatarınıń eń aqırǵı pát penen aytıw kerek – ttt. Tap usınday háreket “d” sesi tiykarında da ámelge asırıw múmkin – dd, ddd, dddd.[2].

Ádebiyatlar

1. Ayupova M.Y. Logopediya. –Toshkent: 2007.
2. Raxmanova V.S. Korreksion pedagogika va logopediya. –Toshkent: 2007.
3. Shomahmudova R. To‘g‘ri talaffuzga o‘rgatish va nutq o‘stirish. –Toshkent: «Ilm ziyo» – 2013.
4. Mo‘minova L.R., Amirsaidova Sh.M., Mamarajabova Z.N., Xamidova M.U., Yokubjonova D.B., Djalalova Z.M., Abidova N.Z. Maxsus psixologiya. –Toshkent: 2013.

РЕЗЮМЕ. Ushbu maqolada dislaliya, talaffuzda nuqsoni bo‘lgan bolalar, shuningdek, ushbu nuqsonning jamiyatda tarqalishi, uning oldini olish va ular bilan olib borilayotgan tuzatish va logopediya ishlari haqida keng ma'lumot berilgan.

РЕЗЮМЕ. В данной статье представлена обширная информация о дислалии, детях с дефектами произношения, а также о распространении этого дефекта в обществе, его предупреждении и проводимой с ними коррекционно-логопедической работе.

SUMMARY. In this article, a wide range of information is given about dyslalia, the children with pronunciation defects, as well as the spread of this defect in society, its prevention, and correctional and speech therapy work carried out with them.

TALABALARNI MADANIYATLARARO KOMMUNIKATIV KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR MUHITINING O‘ZIGA XOSLIGI

A.B.Tleumuratova – *tayanch doktorant*

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika instituti

Tayanch so‘zlar: texnologiyalar, innovatsion ta’lim, madaniyatlararo kommunikativ kompetensiya, kommunikativ kompetensiya

Ключевые слова: технологии, инновационное образование, межкультурная коммуникативная компетентность, коммуникативная компетентность

Key words: technologies, innovative education, intercultural communicative competence, communicative competence

Madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, haqiqiy chet tilidagi muloqotga tayyorlik chet tillarini o‘qitishning asosiy maqsadi hisoblanadi. Kompetensiya – bu shakllangan motivlar, shaxsiy fazilatlar asoslangan faoliyatni ijodiy ravishda amalga oshirish qobiliyati, kasbiy sohada qonuniy va maqbul xulq-atvor namunalaridan foydalanish qobiliyati. Kompetensiyani o‘zlashtirish professionallik va mahoratni rivojlantirish uchun asos bo‘lib xizmat qiladi. Til kompetensiyasi aloqa holatiga mos keladigan til vositalarini to‘g‘ri tanlash uchun javobgardir; Kommunikativ kompetensiya samarali muloqot jarayonini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan mexanizmlar, usullar va strategiyalarni o‘z ichiga oladi. Plujnik IL madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani mohiyatini aniqroq belgilaydi: "... bu (ICC) boshqa madaniyat vakillarining qarashlari va fikrlarini tushunish, ularning xatti-harakatlarini to‘g‘rilash, muloqot jarayonida

[R] SESI AYTILIWIŃDA SÓYLEW AǴZALARINIŃ HALATI

Erinler biraz ashıq, háreketsiz boladı, tisler bir-birine jaqınlasa, biraq tiymegen halatta boladı. Til ushı joqarǵı tańlay tárepke kóterilgen boladı hám til ushında biraz shuqırsha payda boladı. Sol shuqırshadan shıqqan hawa aǵımı til ushın dirildetip ótedi hám vibratsiya payda etedi. Tildiń arqa bólimi páseygen halatta bolıp, dawıs baylamları qaltıraydı hám shıǵıp atırǵan dawıs aǵımı kúshli boladı.

[R] sesiniń aytılıwın bekkemlewge baylanisli shınıǵıwlar

Re-re-re-reń	Hár-hár-hár-hárre
Ro-ro-ro-rom	Ru-ru-ru-ruchka
Ra-ra-ra-razi	Er-er-er-erik [3].

Juwmaqlap aytatuǵın bolsaq, hár bir logoped rotacizm kemshiligi menen zıyanlangan bala menen islesken waqtında birinshi nábette anomalıyanıń kelip shıǵıw sebeplerin úyreniw, kesellikke tuwrı diagnoz qoyıw, bunıń ushın ata-ana menen birgelikte islesiw usınıs etiledi. Óytkeni, logoped bala menen islesiw barısında úyretgen nárselerin, álbette, ata-anasıda óz úyinde qaytalap, shuǵıllanıp turıwı kerek boladı. Usınday kompleks türde jumıs alıp barılsa ǵana ol qısqa waqıt aralıǵında nátiyjesin tiyǵizedi.

emas. Ko‘rinib turibdiki, chet tillarini o‘qitishda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani rivojlantirishni kompyuter sinflari, multimedia ta‘lim dasturlari, Internet, masofaviy ta‘limsiz tasavvur qilib bo‘lmaydi. Axborot texnologiyalari hodisalarni tasavvur qilish, tushuntirish, jarayonini dinamik ravishda ifodalash, katta hajmdagi o‘quv ma‘lumotlarini qayta ishlash, o‘quv jarayoni dinamikasiga hissa qo‘shish, darsni rang-barang interaktiv faoliyatga aylantirish qobiliyatiga ega bo‘lgan innovatsion interfaol o‘quv vositalari sifatida ishlaydi. Ta‘limni modernizatsiya qilish vazifalarini uning barcha sohalarida innovatsion texnologiyalarini optimal joriy qilmasdan turib hal qilib bo‘lmaydi. Shaxsiy kompyuter, innovatsion texnologiyalari va Internetning global axborot tarmog‘ining joriy etilishi ta‘lim tizimiga ta‘sir ko‘rsatib, mazmuni va o‘qitish usullarida, shuningdek, chet tillari darslarida sezilarli o‘zgarishlarga olib keladi.

O‘qituvchining vazifasi har bir talaba uchun amaliy til o‘rganish uchun sharoit yaratish, har bir o‘quvchiga o‘z faolligini, ijodkorligini ko‘rsatishga imkon beradigan shunday o‘qitish usullarini tanlashdir. O‘qituvchining vazifasi - chet tillarini o‘rganish jarayonida talabaning kognitiv faolligini kuchaytirish. Kooperativ ta‘lim, loyiha metodologiyasi, yangi innovatsion texnologiyalari va internet resurslaridan foydalanish kabi zamonaviy o‘qitish usullari o‘quv jarayoniga o‘quvchiga yo‘naltirilgan yondashuvni amalga oshirishga yordam beradi va o‘quvchilarning qobiliyatlarini, ularning bilim darajasini hisobga olgan holda o‘qitishni individuallashtirish va differentsiallashtirishni ta‘minlaydi [2:9].

Chet tilini o‘rganishning o‘quv jarayonidagi kompyuterning muhim xususiyati shundaki, u o‘quvchiga "hamroh" bo‘lishi mumkin, ya‘ni kommunikativ yo‘naltirilgan onlayn rejimda ishlaydi. Shuningdek, AK-Tdan foydalanish inson idrokining uchta kanalida ishlashga imkon beradi: vizual, kinestetik va o‘quv materialini yanada samarali o‘zlashtirishga yordam beradi.

Darsda AK-Tdan foydalanish quyidagi shakllarda amalga oshirilishi mumkin: kompyuter taqdimotlaridan foydalanish; interaktiv doskadan foydalanish; o‘quv multimedia kompakt diskleri dasturlari bilan ishlash; Internet resurslari bilan ishlash.

Innovatsion ta‘lim texnologiyasi – bu ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishning zamonaviy tendensiyalariga eng mos keladigan, yangi yoki sifat jihatidan takomillashtirish vositalarining paydo bo‘lishini ko‘rsatadigan kelajakdagi ta‘lim faoliyati va o‘qitish uchun sharoit yaratishning mavjud usullari va ta‘lim jarayoni samaradorligini oshirish jamiyat faoliyatini tashkil etish metodologiyasi. . Shu bilan birga, innovatsion ta‘lim faoliyati ham rivojlanmoqda.

Mediata‘lim pedagogikada yangi yo‘nalish bo‘lib, kommunikatsiya (aloqa) ko‘pchilik aloqa kommunikatsiyalarini o‘quvchilar tomonidan o‘rganishni e‘tiborga oladi. Ya‘ni: matbuot, televideniye, radio va boshqalar. Ta‘limda mediata‘lim vositalari sifatida axborot muhiti elementlari: darslik, ko‘pchilik axborot vositalari (nashriyotlar, radio, televideniya), video, kompyuter o‘qitish dasturlari va o‘yinlar, multimedia, Internet axborot setlari (turkumlari) foydalaniladi.

"Ta‘lim to‘g‘risida"gi qonunning 16-moddasi yangi ta‘lim texnologiyalariga taalluqli bo‘lib, elektron ta‘limga bag‘ishlangan va masofaviy ta‘lim texnologiyalarini nazarda tutadi. Elektron ta‘lim deganda axborot va telekommunikatsiya tarmoqlari texnologiyalaridan foydalangan holda talabalar va o‘qituvchilarning o‘zaro hamkorligini tashkil etish, ta‘lim faoliyatini axborot-kommunikatsiya orqali samaradorligini oshirish tushuniladi. Ushbu texnologiya shakllaridan faol foydalanish imkonini beruvchi elektron va masofaviy

texnologiyalardan foydalangan holda interfaol ta‘limdan iborat talabalarining mustaqil ishlarini tashkil etish, talabalar va o‘qituvchilarning chet tili darslarida loyihalar bo‘yicha birgalikdagi ishini tashkil etish orqali madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyalarini rivojlantirishdagi orni muhim hisoblanadi. [3:49].

O‘qitishda zamonaviy, innovatsion metodlarni qo‘llash. Bunday usullar bo‘ljak mutaxassisning kompetensiyalarini shakllantirishi, o‘quvchilarni faol o‘quv va amaliy faoliyatga, undashi, o‘quv jarayonida tashabbuskor bo‘lishini ta‘minlaydi.

Binobarin, ta‘lim sohasida innovatsion texnologiyalardan doimiy foydalanish, ularning turlaridan kengroq foydalanish orqali ta‘limni rivojlantirish va sifatini oshirish orqali ta‘lim jarayonida qo‘llanilmoqda va ulardan foydalanish oliy maqsaddir.

Ta‘lim sohasida innovatsion texnologiyalar muttasil rivojlanmoqda, ularning turlari kengaymoqda. Quyidagi asosiy texnologiyalar guruhlarini ajratib ko‘rsatish mumkin: [4:78].

Hozirgi kunda chet tili darslarida turli xil kompyuter dasturlari tobora ko‘proq foydalanilmoqda. Qoida tariqasida, individual ta‘lim uchun qo‘llaniladigan o‘quv dasturlari multimedia o‘quv dasturlari deb ataladigan shaklda amalga oshiriladi.

Multimedia dasturlarining barcha xususiyatlari chet tillari dasturida belgilangan til ta‘limining asosiy muammosini - talabalarining madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasini shakllantirishga yordam beradi.

Innovatsion texnologiyalarning katta bo‘lagi multimedia visotalariga quyidagilar kiradi:

- ma‘lumotlarni audio – (nutqli) va videokiritish va yuqori sifatli tovushli (sound) va video (video) platalar, video qamrash platalari (video grabber), ular videomagnitofondan yoki videokameradan tasvirni oladi va uni shaxsiy kompyuterga kiritadi;

- yuqori sifatli kuchaytirgichli, tovush kolonkali, katta videoekranli akustik va videoqabul qiladigan tizimlar;

- keng tarqalgan skanerlar (chunki ular kompyuterga bosma matnlarni va rasmlarni avtomatik kiritish imkonini beradi);

- yuqori sifatli printerlar va plotterlar; ixcham (kompyuter) - disklar (RD - ROM) [5:42].

Chet tili darslarida multimedia oziga xos o‘ringa ega hisoblanadi, ayniqsa kommunikativ kompetensiyani rivojlantirish maqsadida qo‘llash ijobiy natijalarga erishishga imkon yarata oladi. Talabalarda madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyani mustahkamlash jarayonida multimedia vositalari orqali quyidagi natijalarga erishish mumkin;

- ta‘lim jarayonida berilayotgan materiallarni chuqurroq va mukammalroq o‘zlashtirish imkoniyatining mavjudligi;

- ma‘lumotlarni vizuallashtirish imkoniyati

- dars jarayonida bilim olish, vaqtning qisqarishi natijasida vaqtni tejash imkoniyatiga erishuvi;

- olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq muddat saqlanib, kerak bo‘lganda amaliyotda qo‘llash imkoniyatiga erishish;

Ta‘lim modernizatsiya qilinayotganligi sababli, o‘qituvchining kasbiy faoliyatiga qo‘yiladigan asosiy talablardan biri bu axborot kompetensiyasidir. Shunday qilib, chet tili darslarida axborot texnologiyalaridan foydalanish dolzarb va samarali bo‘lib, amaliy til va kompyuter ustasi darajasini oshiradi, eng muhimi, o‘z-o‘zini ish bilan ta‘minlash ko‘nikmalari va tashabbuskorligini shakllantiradi. Axborot makonida katta madaniy va didaktik salohiyat mavjud bo‘lib, u allaqachon butun dunyoda o‘qitishda qo‘llaniladi.

Adabiyotlar

1. Плужник И.Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетентности студентов гуманитарного профиля в процессе профессиональной подготовки: автореф. дисс. ... д-ра наук. –Тюмень: 2003. –С.15.

2. Мильруд Р.П. Максимова И.Р. Современные концептуальные принципы коммуникативных обучающих иностранных языков // Иностранные языки в школе. 2000. № 4. -С. 9–15.
 3. Aminova S., & Qurbonova, U. 2022. The role technology plays in the knowledge creation process. Central Asian Research Journal for Interdisciplinary Studies (CARJIS).
 4. Modern educational technologies: textbook / team of authors; ed. Bordovskoy N.W. - 2nd edition, deleted. - M.: «Knorus», 2011.
 5. Kovalenko E.M. Elements of interactive technologies and e-learning in education // A modern system of interactive education in the context of modernization of education. Proceedings of the scientific-methodical conference; Southern Federal University). - Rostov-on-Don: Southern Federal University Publishing House.
 6. Zakharova I.G. Information technologies in education: a textbook for higher education. Textbook institutions / I.G. Zakharov. - M.: "Academy", 2008.
 7. Ratje Stephanie. "Interkulturelle Kompetenz-Zustand und Zukunft eines Umstrittenen Konzepte" 2006. Web.28.2012.
- РЕЗЮМЕ.** Ushbu maqolada talabalarni madaniyatlararo kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish jarayonida innovatsion texnologiyalar muhitining o'ziga xosligi va mohiyati haqida gap boradi.
- РЕЗЮМЕ.** В данной статье описывается уникальность среды инновационных технологий в процессе развития межкультурной коммуникативной компетенции студентов.
- SUMMARY.** This article describes the uniqueness of the environment of innovation technologies in the process of developing students' intercultural communicative competence.

БАЛАНДЛИККА САКРОВЧИ ҚИЗЛАРНИНГ ЖИСМОНИЙ ТАЙЁРГАРЛИК МЕЗОНЛАРИ

Н.Т.Тўхтабоев – профессор

Ўзбекистон давлат жисмоний тарбия ва спорт университети ҳузуридаги

Жисмоний тарбия ва спорт институти

Таянч сўзлар: баландликка сакровчи қизлар, машғулот жараёнлари, махсус жисмоний тайёргарлик, жисмоний тайёргарликлар мезонлари.

Ключевые слова: девушки-прыгуны в высоту, тренировочные процессы, специальная физическая подготовка, критерии физической подготовленности.

Key words: high jump girls, training processes, special physical training, physical fitness criteria.

Долзарблиги. Бугунги кунда жаҳонда енгил атлетиканинг баландликка сакраш турига спортчиларни тайёрлаш тизими ва машғулот жараёнларини замон талабаларига мос равишда режалаштириш, машғулотларни олиб боришга йўналтирилган илмий ишлар соҳа олимлари томонидан олиб борилмоқда [2]. Жумладан, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.М.Мирзиёев томонидан “Ёшларга эътиборни кучайтириш, уларни маданият, санъат, жисмоний тарбия ва спортга кенг жалб этиш, уларда ахборот технологияларидан фойдаланиш кўникмаларини шакллантириш, ёшлар ўртасида китобхонликни тарғиб қилиш, хотин-қизлар бандлигини ошириш масалаларига бағишлаб ўтказилган видеоселектор йиғилишида долзарб масалалар қаторида давлатимиз раҳбари томонидан 5 та муҳим ташаббус илгари сурилган бўлиб, иккинчи ташаббус – ёшларни жисмоний чиққатириш, уларнинг спорт соҳасида қобилиятини намоён қилишлари учун зарур шароитлар яратишдан иборат этиб белгиланди [1]. Ўрганилган илмий адабиётлар таҳлилидан баландликка сакровчи спортчиларнинг жисмоний тайёргарлигига мос равишда машғулот жараёнларида қўлланиладиган восита, усуллар, умумий жисмоний тайёргарлик ва махсус жисмоний тайёргарлик юкламаларининг нисбатлари, бажарилиш шиддати, такрорланишлар сони, дам олиш ораликларига боғлиқ бўлган муаммоларни ҳал этиш бўйича илмий тадқиқот ишлари олиб борилган ва амалиётга татбиқ қилинган, аммо, спортчиларнинг жисмоний тайёргарликлари мезонларини янада изчил қўллаш билан боғлиқ муаммолар етарлича татбиқ қилинмаган [4,5,6].

Муаммони шакллантириш. Жаҳонда баландликка сакраш тури энг юқори натижалар кўрсатаётган турлардан ҳисобланади ва ушбу тур вакиллари жаҳон ареналарида аллақачон ном қозониб улгуришган [2]. Спортчиларни жисмоний, психологик тайёргарлиги юқори даражада бўлишига қарамай уларнинг натижалари энг асосий мусобақа бўлмиш Олимпия ўйинлари ва Жаҳон чемпионатларида стабил бўлмайпти [7]. Бугунги кунда барча етакчи мутахассислар ёш спортчиларни эрта тайёрлаган ҳолда 16-17 ёшли қизлар 194-196 см натижаларни намоён этишмоқда. Мазкур натижаларни қайд этиш учун спортчилардан етарли даражада амалий кўникмалар, жисмоний кўрсаткичларнинг маълум бир даражага етганлиги, ҳамда уларнинг психологик тайёргарлиги муҳимдир. Аммо

спортчиларнинг жисмоний тайёргарлиги кўрсаткичларини мезонларини аниқлаган ҳолда уларни янада пухта тайёрлаш долзарб муаммолардан ҳисобланади.

Тадқиқотнинг мақсади: Баландликка сакровчи қизларнинг жисмоний кўрсаткичлари ўзгарувчанлигини аниқлашдан иборат.

Тадқиқотни ташкил қилиш. Тадқиқотда бир хил спорт малакасига эга (I спорт разряди) 20 нафар спортчи иштирок этди. Спортчиларнинг натижалари Ўзбекистон чемпионати арафасида ташкил этилган ўқув-машғулотлари йиғини доирасида ўтказилган махсус тестларда аниқланди. Ҳар бир спортчи эгилувчанлик, тезкорлик, чакконлик тестларида иштирок этди.

Тадқиқот натижалари ва унинг муҳокамаси. Ўқув жараёнини индивидуаллаштириш мезонлари ва йўналишларини танлаш муҳим аҳамиятга эга. Мезонларни танлаётганда, спортда ишлашни аниқлайдиган машғулотларнинг муҳим таркибий қисмларига эътибор қаратиш лозим. Иккинчи даражали мезонлар қўрилган натижани бермайди, чунки улар фақат тайёргарликнинг алоҳида масалаларини ҳал қилади [4]. Спорт машғулотлари жараёнида шундай умумий ва хусусий вазифалар ҳал қилинадики, улар пировард натижада спортчининг мустақкам саломатлигини, маънавий ва ақлий тарбиясини, уйғун жисмоний ривожланиши, техник ва тактик маҳоратини, махсус жисмоний, психик, ахлоқий ва иродавий фазилатлари, шунингдек, спорт назарияси ҳамда услубияти соҳасидаги билим ва кўникмаларнинг юксак даражада шаклланишини таъминлайди [8].

Спортчиларнинг жисмоний қобилиятларини ривожлантиришга табиий мойиллигидаги фарқлар, спортчиларнинг бутун узоқ муддатли машғулотларининг индивидуал хусусияти махсус тайёргарлик таркибидаги сезиларли фарқларни белгилайди. Мусобақа олди фаолияти шароитида I спорт разрядига эга бўлган сакровчилар учун ушбу назарий ва услубий позицияни синаб кўриш учун спортчиларнинг жисмоний тайёргарлиги кўрсаткичларининг ўзгарувчанлиги аниқланди.

Баландликка сакровчи спортчиларни махсус саралаб олинган тестлар ёрдамида тайёрланганлик даражалари параметрлари аниқланди ва мазкур жисмоний тайёргарлики кўрсаткичларида сезиларли фарқларга эга эканлигини 1-жадвал орқали ифодадалдик.